

האם אלוקים משנה את דעתו?

דיון מאלף על בחירה חופשית,
שכר ועונש,
ועל כוחו של האדם לשנות את דעתו של הבורא

חוברת למרצה

תובנות לחיים

טעימה מתורתו של הרבי

פרשת בא

THE
SHLUCHIM
OFFICE

לתרומות והקדשות, צרו קשר: info@jewishinsights.org

©

Published and Copyright 2022 by

Shluchim Office International

816 Eastern Parkway, Brooklyn, NY 11213

718.221.0500

5783 - 2023

נוסד בימי השבעה לזכרון ולע"נ הרב גבריאל נח וזוגתו רבקה הי"ד הולצברג
שלוחי הרבי במומבאי, הודו

תוכן השיעור:

5.....א. רקע היסטורי.....

הקב"ה מתגלה לאברהם אבינו, כורת עמו ברית ואומר לו שזרעו יהיו עבדים בארץ זרה (מקור 1). בני ישראל אכן יורדים למצרים (מקור 2) ולאחר שנים של שיעבוד, הקב"ה מחליט שהגיע הזמן להושיעם (מקור 3). הוא שולח את משה לדבר אל פרעה, ומבשר לו שהוא הולך להתעלל במצרים כעונש על מה שעשו לבני ישראל (מקור 4).

6.....ב. בחירה חופשית.....

הרמב"ם אומר שהקב"ה לא גוזר על האדם להיות צדיק או רשע, אלא הבחירה החופשית נתונה לכל אדם לבחור בין טוב לרע. הרמב"ם מסביר, שבאם זו היתה גזירת הא-ל על האדם לבחור ברע או טוב, לא היה מוצדק לתת שכר לצדיק ועונש לרשע.

נשאלת השאלה: אם כן, מדוע המצרים נענשו? הרי שעבוד היהודים במצרים היתה גזירה מפורשת מהקב"ה! מסביר הרמב"ם, שהגזירה היתה על האומה המצרית בכללותה, אך לכל אחד מהמצרים באופן אישי היתה אפשרות להמנע מכך. שואל הראב"ד: אם כל המצרים היו בוחרים באופן אישי להמנע מביצוע גזירת השעבוד – גזירת הקב"ה לא היתה מתקיימת! ולכן מוכרחים לומר שחלק מהם היו חייבים לשעבד את ישראל! ואם כן, הכיצד מענישים אותם על כך!

הרבי מחדד את שאלת הראב"ד, ואומר, שעל כל מצרי יחיד אפשר אולי להתווכח באם הוא יכל להשתמט מביצוע הגזירה, אך פרעה עצמו וודאי לא יכל להשתמט! משום שבאם הוא לא היה מאשר זאת, גזירת השעבוד לא הייתה מתקיימת! ואם כן, כיצד אפשר להעניש אותו?

9.....ג. יכול לחול שינוי.....

הרבי מצטט הלכה אחרת ברמב"ם, לפיה הדרך לבדוק באם נביא מסוים הוא נביא אמת, היא לבחון את התממשות נבואותיו על העתיד. הרמב"ם מסייג, שבאם הנבואה לטובה של הנביא לא מתקיימת במדויק, זוהי הוכחה שהוא נביא שקר, אך באם הנבואה הייתה על גזירת פורענות והיא לא מתקיימת, אין זו ראיה שהוא נביא שקר, משום שנבואה על פורענות יכולה להשתנות. (מקור 6).

הרמב"ם מביא לכך תימוכין מסיפור תנכ"י: ירמיהו מנבא שישראל יהיו תחת עולו של מלך בבל, וחנניה מנבא להיפך שה' ישבור את עול בבל. אומר ירמיהו לחנניה, מכיון שאתה מתנבא לטובה, באם נבואתך לא תתקיים, יוכח שאתה נביא שקר, אך באם נבואת הפורענות שלי לא תתקיים, אין בכך הוכחה לכלום, משום שה' יכול לחזור בו מפורענות. (מקור 7).

על פי זה, מסביר הרבי, מובן מדוע נענשו פרעה ומצריים. משום שהגם שהיתה גזירה ישירה על השעבוד, הקב"ה יכול היה לחזור בו. ולכן הגזירה לא חייבה באמת את פרעה. הוא יכל להמנע מביצוע הגזירה, וה' אולי היה משנה את דעתו!

אכן, היה גנרל רומי, שסירב לקחת חלק בהחרבת ירושלים, וברח והתגייר (מקור 8). וכמו כן, משה רבינו, סירב לקחת חלק בתכנית ה' להרוג את עם ישראל, ואמר לו: ואם אין – מחני נא, ובכך פעל על ה' לשנות את דעתו ולמחול לעם ישראל.

בנוסף לחידוש בנוגע לרעיון של בחירה חופשית, יש כאן מסר עוצמתי לכל אחד: אף פעם לא להתייאש. גם אם הקב"ה בעצמו גזר גזירה, הוא עדיין יכול לשנות את דעתו. אנו רואים זאת גם בסיפור המדהים על המלך חזקיהו שלמרות שהקב"ה החליט להעניש את המלך, עדיין לא היה מאוחר. (מקורות 9 ו-10).

פתיחה

בשבועות האחרונים אנו קוראים על גלות מצרים ועל עשר המכות שהובילו ליציאת מצריים והיוו עונש לפרעה ולאומה המצרית על ששעבדו את ישראל. אבל הסיפור מתחיל הרבה קודם, כאשר הקב"ה כרת ברית עם אברהם, ועם עמו – העם הנבחר.

ההתבוננות בסיפור כולו – מראשיתו ועד סופו – הובילה לפולמוס מרתק בין חכמי עם ישראל במהלך הדורות על בחירה חופשית ועל שכר ועונש. הרבי מצטרף לפולמוס ומעניק לו זווית מרתקת.

השיעור לפרשת בא

משיחת י"ד אייר, פסח שני, ה'תשד"מ,
הנחה בלתי מוגה.
תורת מנחם ה'תשד"מ חלק ג' עמודים 1701-1705

[לצפיה בוידאו מהשיחה בתכנית תורת חיים לחץ כאן](#)

א. רקע היסטורי

בהתגלות המפורסמת של הקב"ה לאברהם אבינו, הוא כורת עמו את "ברית בין הבתרים", ואומר לו שזרעו יהיו עבדים בארץ זרה.

מקור 1 ספר בראשית, פרק ט"ו, פסוקים י"ב-י"ד

לתלמיד
עמ' 3
וַיְהִי הַשְּׁמֶשׁ לְבוֹא, וַתְּרַדְמָה נִפְלָה עַל אַבְרָם, וַהֲנִיחָה אֵימָה חֲשֻכָה גְדֹלָה נִפְלֹת עָלָיו. וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם: יָדַע תִּדְעֵ כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאַרְצוֹ לֹא לָהֶם, וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִכִּי, וְאַחֲרָי כֵּן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גָּדוֹל.

שלושה דורות מאוחר יותר דברי הקב"ה מתרחשים בפועל. בני ישראל יורדים למצרים – והמצרים מעבידים אותם בפרך וממררים את חייהם.

מקור 2 ספר שמות, פרק א', פסוקים י"ג-י"ד

לתלמיד
עמ' 3
וַיַּעֲבֹדוּ מִצְרַיִם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּפֶרֶךְ. וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עֲבָדָה בְּשָׂדֵה, אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפֶרֶךְ.

לאחר מאתיים ועשר שנים של שיעבוד קשה ומר, אלוקים שומע את נאקת בני ישראל ומחליט שהגיע הזמן להושיעם.

מקור 3 ספר שמות, פרק ב', פסוקים כ"ג-כ"ד

לתלמיד
עמ' 3
וַיְהִי בַיָּמִים הָרַבִּים הָהֵם וַיָּמָת מֶלֶךְ מִצְרַיִם, וַיֹּאנְחוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעֲבָדָה וַיִּזְעֻקוּ, וַתַּעַל שׁוֹעַתָם אֶל הָאֱלֹקִים מִן הָעֲבָדָה. וַיִּשְׁמַע אֱלֹקִים אֶת נַאֲקָתָם, וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֶת אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק וְאֶת יַעֲקֹב.

הקב"ה שולח את משה לדבר אל פרעה, ומבשר למשה שהוא הולך להתעלל במצרים כעונש על מה שעשו לבני ישראל.

מקור 4 ספר שמות, פרק י', פסוקים א'-ב'

לתלמיד
עמ' 3
וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: בֹּא אֶל פְּרַעֲוָה, כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עַבְדִּיו לְמַעַן שְׁתִּי אֶתִּי אֵלֶּה בְּקִרְבּוֹ. וְלִמְעַן תִּסַּפֵּר בְּאָזְנֵי בְנֵי וְכוּ בְּנֵי אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלָתִי בְּמִצְרַיִם, וְאֶת אֹתִי אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בָם וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי ה'.

עד כאן הסיפור שכולנו מכירים.

ב. בחירה חופשית

בהתוועדות שנערכה בפסח שני שנת תשד"מ (1984), ציטט הרבי כמה מובאות מחכמי הדורות על עקרונות היהדות בנוגע לבחירה חופשית ושכר ועונש. לאחר שהכול היה ברור לשומעים, הציג הרבי שאלה שמתבקשת מהתיאור ההיסטורי שזה עתה למדנו.

לתלמיד
עמ' 3

תחילה, ציטט הרבי את דברי הרמב"ם על הבחירה החופשית הנתונה לכל אדם.

מקור 5 משנה תורה להרמב"ם, הלכות תשובה, פרק ה', הלכות א'-ב', ד'; פרק ו' הלכה ה'

לכל אדם הרשות לבחור בין טוב לרע

רשות לכל אדם נתונה, אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו...
לתלמיד
עמ' 4

אל יעבר במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אמות העולם, שהקדוש ברוך הוא גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע, אין הדבר כן. אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבנו, או רשע כירבעם, או חכם או סכל, או רחמן או אכזרי, או כילי או שוע, וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה...

וכיון שכן הוא, נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו. ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה... הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות, ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזב רשענו שהרשות עתה בידינו...

אם אין בחירה - לא מוצדק לתת עונש

בהמשך, ציטט הרבי את הסברו של הרמב"ם מדוע חייבים לומר שלכל אדם יש בחירה בין טוב לרע.

אלו האל היה גוזר על האדם להיות צדיק או רשע... היאך היה מצוה לנו על ידי הנביאים "עשה כן ואל תעשה כן", "היטיבו דרכיכם ואל תלכו אחרי רשעכם", והוא מתחלת ברייתו כבר נגזר עליו או תולדתו תמשך אותו לדרך שאי אפשר לזוז ממנו? ומה מקום היה לכל התורה כלה? ובאי זה דין ואיזה משפט נפרע מן הרשע או משלם שכר לצדיק? "השפט כל הארץ לא יעשה משפט?"...
לתלמיד
עמ' 4

האדם רשותו בידו וכל מעשיו מסורין לו, ולא יהיה לו לא כופה ולא מושך אלא הוא מעצמו ובדעתו שנתן לו האל עושה כל שהאדם יכול לעשות. לפיכך דניו אותו לפי מעשיו. אם עשה טובה מיטיבין לו ואם עשה רעה מרעין לו.

כאן מגיעה השאלה הגדולה:

מדוע נענשו המצרים?

זתלמיד 4 עמ' 4
וְהָלֹא כְּתוּב בְּתוֹרָה (בראשית טו, יג) "וְנַעֲבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם", הֲרֵי גָזַר עַל הַמִּצְרַיִם לַעֲשׂוֹת רַע... וְלָמָּה נִפְרַע מֵהוֹן?

בסיפור שעבוד עם ישראל במצרים רואים בדיוק את ההיפך! הקב"ה אמר ברור לאברהם אבינו שזרעו יהיו עבדים בארץ זרה. ואם כן, איזו בחירה היתה למצרים? יתירה מזו: הייתכן שהקב"ה הענישם? הרי לא היתה להם בחירה, היתה זו גזירת הקב"ה מראשית ההיסטוריה!

הסברו של הרמב"ם

זתלמיד 4 עמ' 4
הַמִּצְרַיִם, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאוֹתוֹ הַמִּצְרַיִם וְהַמְרַעִים לְיִשְׂרָאֵל, אֵלּוּ לֹא רָצָה לְהִרְעֵ לָהֶם הַרְשׁוֹת בְּיָדוֹ. שְׂלֹא גָזַר עַל אִישׁ יְדוּעַ, אֲלֵא הוֹדִיעוּ שְׂסוּף זָרְעוֹ עֲתִיד לְהִשְׁתַּעֲבֵד בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם.

הרמב"ם מסביר שהגזירה היתה שבני ישראל יהיו משועבדים במצרים, אך לא שכל המצרים יעשו זאת. לכל אחד מהם היתה את האפשרות להתנהג באנושיות ולחמוק מאוירת השעבוד הכללית. על הבחירה הזו של כל מצרי – ליטול חלק בשעבוד ולהצטרף למְעַנִּים – על זה הוא נענש.

הרבי מביא את השגתו של הראב"ד על הסברו של הרמב"ם:

<< הרבי

שאלת הראב"ד

זתלמיד 5 עמ' 5
כיצד אפשר לומר על כל אחד ואחד מהמצריים שעליו לא גזר הקב"ה מאומה - הרי בהכרח שגזירה זו צריכה להתקיים על ידי מישהו?!

אם כל המצרים היו בוחרים להיות אנשים טובים ומוסריים ולא לשעבד את עם ישראל – גזירת הקב"ה לא היתה מתקיימת. מוכרחים לומר שלפחות חלק מהמצרים היו חייבים לשעבד את ישראל. כתוצאה מכך מתעוררת השאלה "הייתכן שמענישים אותם?"

הרבי ממשיך ומחדד את שאלת הראב"ד

פרעה עצמו לא היה יכול להשתמט!

זתלמיד 5 עמ' 5
ויש להוסיף בזה - קושיה זו גדולה ביותר בנוגע לפרעה מלך מצרים: כדי שהמצריים ישעבדו את בני ישראל - היה צורך בכך שפרעה מלך מצרים [שהיה "מושל בכיפה"¹] יסכים לכך, וכפי שאכן היה בפועל - שהוא בא בעצה תחילה, שנאמר² "ויאמר אל עמו גו' הבה נתחכמה לו גו'", ותָּלָה לְבִינָה בצווארו כו"³, ורק על ידי זה היתה האפשרות לשיעבודן של ישראל. על פי זה - גם אם נאמר בנוגע לכל אחד ואחד מהמצריים שעליו לא נגזרה הגזירה, הרי בהכרח שנגזרה על פרעה מלך מצרים?!

(3) סוטה יא, א.

(1) ראה מכילתא עה"פ בשלח יד, ה. זח"ב ו, א.
(2) שמות א, ט"י.

על כל מצרי באשר הוא, אפשר להתווכח אם היתה לו בחירה או לא. אך על פרעה אין ויכוח. ברור שאם פרעה לא היה מסכים לשעבוד עם ישראל, הוא לא היה מתרחש וגזירת הקב"ה לא הייתה מתקיימת. ולכן, ברור שלפרעה לא היתה בחירה. אם כן, כיצד יתכן שמענישים אותו על כך?

כאמור, שאלה זו העסיקה רבים מחכמי התורה במהלך הדורות. בהמשך השיחה, הביא הרבי את ביאוריהם של הראב"ד והרמב"ן, שהעונש לא היה על השעבוד עצמו – כי זה כבר נגזר מלמעלה – אלא על כך שמיררו את חייהם יותר ממה שהקב"ה הועיד, ועל החלק הזה הנוסף מגיע להם עונש. והרבי דן בקשיים מסוימים באותם ביאורים.

בהמשך השיחה, מציג הרבי ביאור משלו לשאלה מרתקת זו.

ג. יכול לחול שינוי

כהקדמה לביאורו, מצטט הרבי הלכה נוספת ברמב"ם על נושא שונה לגמרי, אשר לפיו נוכל לבאר את שאלתנו.

מקור 6 משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פרק י'

נביא נבדק באמצעות נבואה על העתיד

בימים קדומים היתה הנבואה דבר מאוד מוחשי בעם ישראל. בכל דור היו נביאים שקיבלו מסרים מהקב"ה והעבירו אותם לעם ישראל. אולם לרעיון נפלא זה התלוותה בעיה רצינית - מתחזים. אנשים שרלטנים או הזויים טענו שהם נביאים והעבירו "מסרים" מלמעלה. הכיצד נדע מי נביא אמת ומי נביא שקר?

את הפתרון מציג הרמב"ם בהלכה שלפנינו:

לחמ"ד ^{עמ' 6} **כָּל נְבִיא שֶׁיַעֲמֵד לְנוּ וַיֹּאמֶר שֶׁה' שָׁלְחוּ, אֵינוּ צָרִיךְ לַעֲשׂוֹת אוֹת כְּאֶחָד מֵאוֹתוֹת מִשֶּׁה רַבְּנוּ אוֹ כְּאוֹתוֹת אֱלֹהֵינוּ וְאֵלֵינוּ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם שְׁנוֵי מְנַהֲגוֹ שֶׁל עוֹלָם, אֲלֵא הָאוֹת שֶׁלוֹ שֶׁיֹּאמֶר דְּבָרִים הַעֲתִידִים לְהִיֹּת בְּעוֹלָם... וְאֵנוּ מְחַכִּים לְרֵאוֹת הַיְּבוֹאוֹ דְּבָרָיו אִם לֹא יְבוֹאוּ. וְאֶפְלוּ נִפְל דְּבַר קָטָן בְּיָדוֹעַ שֶׁהוּא נְבִיא שֶׁקֶר, וְאִם בָּאוּ דְּבָרָיו כָּלֵן יִהְיֶה בְּעֵינֵינוּ נֶאֱמָן.**

הרמב"ם בעצם אומר, שרק אם הנביא מצליח לחזות את העתיד באופן מושלם זו ראייה שהוא נביא אמת. אך הרמב"ם מוסיף הסתייגות:

נבואה על פורענות יכולה להשתנות

לחמ"ד ^{עמ' 6} **דְּבָרֵי הַפְּרָעוֹת שֶׁהַנְּבִיא אוֹמֵר, כְּגוֹן שֶׁיֹּאמֶר פְּלוֹנֵי יָמוּת אוֹ שְׁנָה פְּלוֹנֵי יִרְעַב אוֹ מְלַחְמָה וְכִיּוֹצֵא בְּדְבָרִים אֵלוּ, אִם לֹא עָמְדוּ דְּבָרָיו אֵין בְּזֵה הַכְּחָשָׁה לְנִבּוּאָתוֹ. וְאֵין אוֹמְרִים הִנֵּה דְּבַר וְלֹא בָּא. שֶׁהַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶרְךְ אַפַּיִם וְרַב חֶסֶד, וְנָחַם עַל הַרְעָה, וְאֶפְשֶׁר שֶׁעָשׂוּ תְּשׁוּבָה וְנִסְלַח לָהֶם כְּאֲנָשֵׁי נִינְוֶה. אוֹ שֶׁתִּלְּה לָהֶם כְּחִזְקָה.**

אבל אם הבטיח על טובה ואמר שיהיה כך וכך ולא באה הטובה, שאמר בידוע שהוא נביא שקר. שכל דבר טובה שיגזר הא-ל אפלו על תנאי אינו חוזר... הא למדת שבדברי הטובה בלבד יבחז הנביא.

אם נבואה טובה אינה מתקיימת, זו אינדיקציה לכך שמוסר הנבואה הוא נביא שקר. אך אם נבואה לרעה אינה מתקיימת אין היא מהווה סימן שהנביא הוא נביא שקר, משום שהקב"ה יכול לשנות את דעתו ולסלוח.

הרמב"ם מביא לכך תימוכין מסיפור מרתק בתנ"ך:

ירמיהו וחנניה - ראש בראש

רקע היסטורי: מדובר בתקופה המאוחרת של בית ראשון. בכל כבר כבשה את העיר ירושלים פעם אחת ולקחה בשבי אלפי יהודים – את האליטה של העם, בזזה את בית המקדש ולקחה את כלי הזהב והכסף הקדושים.

הבבלים השאירו את פשוטי העם תחת מלכות יהויקים, והוטל עליהם להעלות מיסים לבבל כשאר ארצות האזור. המלכים המקומיים לא היו מרוצים מהמצב והשתעשעו במחשבות על מרד ועצמאות.

מקור 7 ספר ירמיהו, פרקים כ"ז וכ"ח

לתלמיד עמ' 6
בראשית ממלכת יהויקים בן יאושיהו מלך יהודה, הנה הדבר הזה אל ירמיה מאת ה' לאמר. כה אמר ה' אלי, עשה לך מוסרות ומטות ונתתם על צנארכך. ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ואל מלך צר ואל מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה. וצוית אתם אל אדניהם לאמר, כה אמר ה' צבאות אלקי ישראל, כה תאמרו אל אדניכם. אנכי עשיתי את הארץ את האדם ואת הבהמה אשר על פני הארץ, בכחי הגדול ובזרועי הנטויה, ונתתיה לאשר ישר בעיני. ועתה אנכי נתתי את כל הארצות האלה ביד נבוכדנאצר מלך בבל עבדי, וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו. ועבדו אתו כל הגוים ואת בנו ואת בנו עד בא עת ארצו גם הוא, ועבדו בו גוים רבים ומלכים גדלים.

הקב"ה מתגלה לירמיהו הנביא ושולח דרכו מסר למלך ישראל ולשאר מלכי האזור. עליכם להישאר תחת שליטת בבל. זהו רצון ה'. כמו בנבואות רבות אחרות, הקב"ה מצווה על ירמיהו להמחיש את הנבואה. הקב"ה אומר לו לקחת עול עץ (כלי רתמה לבקר עובד), ולהניחו על צווארו, ובכך להמחיש שעל העם להישאר תחת עול בבל.

אך לפתע מופיע אדם נוסף שטוען שגם הוא נביא, וגם לו יש מסר להעביר לעם – מסר הפוך לגמרי!

לתלמיד עמ' 7
אמר אלי חנניה בן עזור הנביא אשר מגבעון, בבית ה' לעיני הפהנים וכל העם לאמר. כה אמר ה' צבאות אלקי ישראל לאמר, שברתי את על מלך בבל. בעוד שנתים ימים אני משיב אל המקום הזה את כל כלי בית ה' אשר לקח נבוכדנאצר מלך בבל מן המקום הזה ויביאם בבל. ואת יכניה בן יהויקים מלך יהודה ואת כל גלות יהודה הבאים בבלה אני משיב אל המקום הזה נאם ה', כי אשבר את על מלך בבל.

המסר שה'נביא' חנניה מוסר הוא הרבה יותר משמח. הקב"ה ישבור את עול בבל וישיב לארץ ישראל את כל השבויים היהודים ואת כלי המקדש שנלקחו לבבל.

גם חנניה ממחיש את נבואתו עם המוצג:

ויקח חנניה הנביא את המוטה מעל צנאר ירמיה הנביא וישברהו. ויאמר חנניה לעיני כל העם לאמר, כה אמר ה' ככה אשבר את על נבוכדנאצר מלך בבל בעוד שנתים ימים מעל צנאר כל הגוים ואלך ירמיה הנביא לדרכו.

חנניה נוטל את העול מעל צווארי ירמיהו ושוברו לעיני כולם, עם הקריאה – כך ישבור ה' את עול נבוכדנצר! ניתן רק לשער במי העם בחר להאמין.

ותלמיד עמ' 7
וַיֹּאמֶר יְרֵמְיָהּ, הַנְּבִיא אֲשֶׁר יִנְבֵּא לְשָׁלוֹם בָּבֵל דְּבַר הַנְּבִיא יִנְדַע הַנְּבִיא אֲשֶׁר שָׁלְחוּ ה' בְּאֶמֶת.

הרמב"ם מסביר את תשובת ירמיהו:

הוא שִׁירְמְיָהוּ אָמַר בְּתִשׁוּבָתוֹ לְחַנְּנִיָּה בֶן עֲזוּרָה, כְּשֶׁהָיָה יְרֵמְיָה מְתַנַּבֵּא לְרַעַה וְחַנְּנִיָּה לְטוֹבָה. אָמַר לוֹ לְחַנְּנִיָּה: אִם לֹא יַעֲמְדוּ דְבָרַי, אִינִי בְּזָה רְאִיָּה שְׂאֵנִי נְבִיא שְׂקֵר, אֲבָל אִם לֹא יַעֲמְדוּ דְבָרַיךְ יִנְדַע שְׂאֵתָה נְבִיא שְׂקֵר.

אני, אומר ירמיהו, מתנבא לרעה. ולכן, גם אם הנבואה לא תתגשם, לא אחשב כנביא שקר, משום שייטכן שהקב"ה יחזור בו. אך מכיון שאתה, חנניה, מתנבא לטובה, עליך לדעת שאם נבואתך לא תתממש, זו תהיה ראייה שאתה נביא שקר, משום שהקב"ה אינו חוזר מנבואתו לטובה!

סוף הסיפור ידוע ועצוב. חנניה – נביא השקר מת, ונבואת ירמיהו מתממשת עם חורבן בית המקדש.

<< הרבי

ותלמיד עמ' 7
כלומר: ההכרח לקיום דברי העתידות שאומר הנביא - אינו אלא בדברים טובים, מה שאין כן בדברי פורענות - יכול להיות שינוי, על ידי התשובה כו'.

היה מצופה מפרעה להתעקש, ואז ייתכן והנבואה היתה נהפכת

ולכן: גם כאשר פרעה ידע אודות הגזירה "ועבדום וענו אותם" - הרי מכיון שזהו ענין של פורענות, ישנו פסק דין בתורה שיכול להיות שינוי בדבר (על ידי תשובה וכיוצא בזה), ואין כל הכרח שגזירה זו תתקיים, ואם כן, תלוי הדבר ברצונו של פרעה, ולכן נענש על זה..

זוהי התשובה המפתיעה לשאלה המרתקת ששאלנו, מדוע הקב"ה העניש את פרעה ואת מצריים למרות שהיתה זו גזירה מאת ה'.

החכמים נדחקים להסברים כאלו ואחרים שיבדילו בין הגזירה לבין המעשים; שמא הגזירה היתה רק לכללות העם ולא ליחידים; אולי הגזירה היתה על שעבוד ולא על האכזריות הגדולה שהוסיפו מעצמם.

הרבי מבאר זאת בצורה שונה לחלוטין. נכון שגזירת השעבוד היתה מן השמים, ונכון שפרעה כנראה ידע מהגזירה הזו (משום שאברהם העביר את הנבואה לבניו ונכדיו, כולל ישמעאל ועשיו, וברור שזה זלג החוצה), אך היא לא הכריחה את פרעה. אם פרעה לא היה רוצה להתעלל במצרים, הוא לא היה מוכרח לעשות זאת, כי נבואה לרעה יכולה להשתנות. ה' יכול לשנות את דעתו. אף אחד לא הכריח

את פרעה ואת המצרים לשעבד את העם. ומכיון שעשו זאת, מגיע להם עונש. סיפור דומה אירע שוב במהלך ההיסטוריה, כאשר הקב"ה שלח את רומי להחריב את ירושלים.

מקור 8 תלמוד בבלי, מסכת גיטין, דף נ"ו עמוד א' [מתורגם ומבואר ע"י הרב עדין אבן-ישראל]

לתלמיד עמ' 7
שָׁלַח עֲלֵיהֶם אֶת נִירוֹן קִיסָר. כְּאֲשֶׁר בָּא לִירוּשָׁלַיִם רְצָה לְנַסּוֹת בְּגוֹרְלָא. זָרְק חֶץ לְמִזְרָח - בָּא חֶץ וְנָפַל בְּכוּוֹן יְרוּשָׁלַיִם, זָרְק לְמַעְרָב - בָּא נָפַל בִּירוּשָׁלַיִם, וְכֵן עָשָׂה לְכָל אַרְבַּע רוּחוֹת הַשָּׁמַיִם - וּבְכָל פַּעַם בָּא וְנָפַל חֶץ בִּירוּשָׁלַיִם.

נָסָה עוֹד גּוֹרְלָא. אָמַר לוֹ לְתִינוּק: פְּסוּק לִי פְסוּקָךְ שְׁלֵמֶדֶת הַיּוֹם. אָמַר לוֹ אֶת הַפְּסוּק: "וְנִתְתִי אֶת נְקֻמָּתִי בְּאָדוֹם בֶּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל" (יחזקאל כה, יד). אָמַר נִירוֹן: הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא רוֹצֵה לְהַחְרִיב אֶת בֵּיתוֹ, וְהוּא רוֹצֵה לְקַנְּחַ אֶת יָדָיו בְּאִישׁ הַזֶּה - בִּי, שְׁלֵבְסוּף אֶעֱנֶשׁ עַל שֶׁהֵייתִי הַשְּׁלִיחַ לַעֲשׂוֹת זֹאת. בָּרַח וְהֵלֵךְ וְהִתְגִּיר, וְיֵצֵא מִמֶּנּוּ לְבִסּוּף ר' מֵאִיר.

במקרה זה, נירון קיסר – הגנרל הרומי, סירב לשתף פעולה עם הגזירה לרעה של הקב"ה, וברח והתגייר. לדאבונו, זה לא גרם לקב"ה לשנות את דעתו.

מקרה אחר אותו כולנו מכירים אכן עזר לשנות את דעתו של הקב"ה: הקב"ה מאוכזב מאוד מהתנהגות עם ישראל במדבר ורוצה להשמידו ולהתחיל אותו מחדש עם משה רבינו. משה מוסר את נפשו, ואומר: מחל נא לעם ישראל, ואם לא, מחני נא מספרך. מסירות נפשו של משה פועלת על הקב"ה לשנות את דעתו, והוא מבטל את הגזירה על עם ישראל.

•

בנוסף לחידוש המרעיש בנוגע לרעיון של בחירה חופשית ביהדות, יש כאן מסר עוצמתי לכל אחד ואחת. אף פעם לא להתייאש. גם אם הקב"ה בעצמו גזר גזירה, הוא עדיין יכול לשנות את דעתו.

את המסר הזה אנו רואים גם בסיפור המדהים הבא:

מקור 9 ספר ישעיהו, פרק ל"ח, פסוקים א'-ב'

לתלמיד עמ' 8
בַּיָּמִים הֵהֵם חָלָה חִזְקִיָּהוּ לְמוֹת, וַיְבוֹא אֵלָיו יְשַׁעְיָהוּ בֶן אֲמוּץ הַנְּבִיא וַיֹּאמֶר אֵלָיו: כֹּה אָמַר ה', צוּ לְבִיתְךָ כִּי מֵת אַתָּה וְלֹא תִחְיֶה. וַיִּסַּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר וַיִּתְפַּלֵּל אֶל ה'."

מקור 10 על פי תלמוד בבלי מסכת ברכות, דף י' עמודים א'-ב'

התלמוד שופך אור על הפגישה בין הנביא ישעיהו והמלך חזקיהו.

לתלמיד
עמ' 8

"ימת אתה" בעולם הזה, "ולא תחיה" לעולם הבא.
אמר חזקיהו לישעיהו: על מה מגיע לי ענש כל כך חמור?
אמר לו: משום שלא עסקת בפריה ורביה.
אמר לו: זהו משום שחזיתי ברוח הקדש שיוצאים ממני בנים שאינם הגונים!
אמר לו: למה לך לעסק בדברי הנסתרות של ה'? מה שאתה מצוה בו עליך לעשות, ומה שנוח לפני ה' - הוא יעשה.
אמר לו: הבא לי את בתך לאשה, אולי הזכות שלי ושלך יועילו ויצאו ממני בנים הגונים.
אמר לו: כבר נגזרה עליך גזרה.
אמר לו: בן אמוץ, כלה נבואתך וצא! כך מקבלני מבית אבי אבא - אפלו חרב חדה מנחת על צנארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים.
מיד: "ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה'" (ישעיהו לח, ב).

המלך אכן מבריא, הנביא נותן לו את בתו לאשה, והמלך מקים משפחה ומוליד ילדים (שאכן היו רשעים גדולים).

נמצאנו למדים מסיפור זה הוא שלמרות שהקב"ה החליט להעניש את המלך, והנביא הוציא את דברי הנבואה מפיו, ואמר למלך - "כבר מאוחר מדי, הגזירה נגזרה!" עדיין לא היה מאוחר. חזקיהו התפלל, וה' שינה את דעתו ומחל לו.

משיחת י"ד אייר, פסח שני, ה'תשד"מ
הנחה בלתי מוגה.
תורת מנחם ה'תשד"מ חלק ג' עמודים 1701-1705